

Т. П. Папакіна

З ІСТОРІЇ ВТРАЧЕНИХ ВИДАНЬ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК: ЗБІРНИК "ПОЛУДНЕВА УКРАЇНА"

Комісія дослідження історії Полудневої України - одна з чотирьох порайонних комісій (Києва та Правобережжя, Лівобережної України, Західної України), що були засновані у 1924-1925 рр. відомим істориком ХХ ст. академіком М. Грушевським у системі історичних установ Всеукраїнської академії наук у рамках його загальної концепції комплексного історико-регіонального дослідження України. Формально її скасували за рішенням листопадово-грудневої (1929 р.) сесії Історично-філологічного відділу. Головна мета цієї ліквідації, як і наступної "перебудовної лихоманки" межі 1929-1930 рр., полягала в намаганні розчинити історичні установи, створені й керовані М. Грушевським, у масі нових інституцій з аналогічними завданнями. За задумом партійно-радянських керівників це мало полегшити розгром історичної школи академіка, а згодом - його ідеологічне і фізичне знищення. Як свідчать матеріали нині широко відомої справи-формуляру, заведеної органами ДПУ ще 1924 р., саме на це було спрямовано все те павутиння політичних інтриг, яке обплутало М. Грушевського чи не відразу після його повернення на Батьківщину, а можливо, ще й раніше.

Таким чином, хронологічні рамки діяльності цієї Комісії обмежувалися 1924-1929 рр. За рішенням Відділу на базі комісії М. Грушевського при Кафедрі щойно (у червні 1929 р.) обраного академіка М. Слабченка, було створено комісію під такою самою назвою, а при Кафедрі також новообраного акад. Д. Яворницького - Комісію топографії Запоріжжя. Однак нові комісії так і не розпочали роботи. Акад. М. Слабченка в січні 1930 р. заарештували, невдовзі звинуватили в належності до сумнозвісної "Спілки Визволення України" і заслали. Остаточо Комісію Степової України було скасовано за рішенням березневої 1930 р. сесії поширеної президії Історично-філологічного відділу, так і не давши зреалізуватись її планам, найвагомим із яких була підготовка і видання збірника з історії цього краю. Власне, збірник усе ж був підготовлений, влітку 1929 р. переданий до видавництва і навіть, як свідчать документи, видрукуваний, проте невдовзі його наклад знищили у видавництві.

Головне завдання, яке ставила перед собою Комісія Полудневої України, було сформульоване М. Грушевським у доповідній записці до Історично-філологічного відділу та Спільного зібрання від 14 липня 1924 р. У ній вчений обгрунтував необхідність створення Комісії таким чином: "історія Запорожжя ніколи не розроблялась систематично, не мала ніколи свого організаційного центра, і, очевидно, що такий центр для систематичного дослідження історичної топографії Запорожжя, організації Січі, її економічної і колонізаційної діяльності, її земельного фонду та його експлоатації за часів Січі і після її знищення в нинішніх умовах може організуватись при ВУАН".

Цікаво, що Науковий комітет Укрголовпрофосвіти НКО УСРР своєю постановою від 19 серпня 1924 р. затвердив рішення про створення лише тимчасової Комісії історії Запоріжжя, всі інші порайонні комісії засновувались за рішенням Спільного зібрання на кошти Академії. Заслуговує на увагу формулювання, записане в постанові Бюро Історичної секції, при якій організувались ці комісії: "Заслухавши відомості про стан архівної справи в Катеринославі й на Катеринославщині, наявність там робітників по історії Запоріжжя, визнаючи за пильну потребу організувати і поглибити студії по історії

Запоріжжя - Бюро постановило заснувати при Секції постійну комісію по розробленню історії Січі та Запоріжжя". Отже, цю інституцію було засновано як Комісію для вивчення історії Запорозької Січі спочатку під назвою Комісія Запорожжя та Чорномор'я. Згодом вона почала називатися Комісією Степової України та Чорномор'я або Степу і Чорноморського Побережжя, а М. С. Грушевський називав її Комісією Полудневої України. Її керівником одразу ж було призначено М. М. Ткаченка, аспіранта Науково-дослідної кафедри історії України, а секретарем - Д. О. Кравцова, кандидата в аспіранти тієї ж Кафедри. Проте, першого штатного співробітника Комісії отримала лише влітку 1926 р.

Робота Комісії здійснювалася за трьома напрямками - науково-дослідним, екскурсійним та видавничим, найпліднішим з яких виявився перший. Увага науковців була звернена на цілісне вивчення Степової України і Чорноморського узбережжя, дослідження Донецького басейну, території Дніпрельстану, Криму, Кавказького узбережжя і території над Прутом і Дунаєм. Протягом усього періоду існування було зібрано величезний матеріал про колонізаційні, економічні, культурні й політичні процеси, що розвивалися на цих землях, у їх взаємозв'язку з загальноукраїнськими впливами. На часі стало питання видання збірника на зразок "Києва та його околиць", підготовленого Комісією Києва і Правобережної України та "Чернігова і Північного Лівобережжя" - Комісією Лівобережної України.

Серія порайонних, або територіальних, збірників була запропонована М. Грушевським Державному видавництву України ще восени 1924 року, яке тоді ж включило її до свого видавничого плану. Планувалося насамперед видання збірників, присвячених Києву і його околицям та Чернігову і Північному Лівобережжю, потім - Слобожанщині, Полудневій і Західній Україні й "далі спеціалізувати, розбиваючи великі території, зачеркнені для перших збірників, на поменші райони для детальнішого студіювання - правобережні, скажім, розбити на збірники волинські і подільські, західнеукраїнські - на галицькі й холмсько-підляські, полудневі - на Дніпровський низ і Донбас і т.д.", про що М. Грушевський зазначив у своїй вступній статті "Степ і море" до "Полудневої України". Загалом планувалось видавати по два збірники на рік. Але на початку 1925 р. видавничі плани Державного видавництва через фінансову скруту були скорочені, порайонні збірники зовсім зняті з плану 1924-1925 рр. і перенесли на наступний 1925-1926 рр. Тільки під кінець 1925 р. розпочався друк Київського збірника, який вийшов 1926 р. А видання Чернігівського збірника, перенесене на кінець 1926 р., вдалося здійснити лише 1928 р.

Цього ж року, коли було зібрано достатньо матеріалів для "Полудневої України", ДВУ погодилось на її видання, і невдовзі було підписано відповідну угоду. Однак через труднощі технічного характеру (брак потрібного для такого коштовного видання паперу) ДВУ відмовилося друкувати його як збиткове. Тоді на офіційне прохання Історичної секції Історично-філологічний відділ ухвалив видати збірник коштом Академії. Навесні 1930 р. його набрали у друкарні ВУАН, але події кінця 1929 - початку 1930 рр., пов'язані з реорганізацією Академії, історичних установ зокрема, наслідком якої була фактична ліквідація комісії порайонного дослідження, не дали довершити розпочату роботу. "Таким чином, зникла та науково-організаційна база, на котру мала б опиратись дальша науково-дослідча робота над історією Полудневої України, що має метою розбудити нинішній збірник," - так охарактеризував сам академік вплив тих подій на видання збірника.

Проте матеріали фонду X - "Архів Всеукраїнської Академії наук", що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема звіт

Комісії за період її діяльності, свідчать, що збірник у грудні 1930 р. все-таки був видрукуваний. Вказується навіть його обсяг - 41 друк. арк..

В історичній літературі, зокрема у працях Н. Д. Полонської-Василенко та О.П. Оглобина, побутує думка, що збірник був повністю знищений 1931 р. Однак, не спростовуючи цього твердження, можна зазначити, що за документами фонду Х його можна реконструювати майже повністю. Передусім, збереглася вищезгадувана вступна стаття до збірника, написана М. Грушевським, в якій учений порушив питання історичного районознавства (спр. 4485). Тут відклалися більшість рукописів статей, що увійшли до збірника (спр. 4486, 15285-15294, 15296-15299, 15318-15326), а також варіанти його змісту (спр. 2235, 3998, 15295). Деякі з цих рукописів були видані останнім часом. Це, зокрема, концепційна передмова М. Грушевського "Степ і море в історії України", вміщена як додаток до монографії "М. С. Грушевський і Academia", розвідка О. Рябініна-Скляревського "Запорозькі заколоти та керуюча верства Коша XVIII ст." - до біографії вченого, виданої Держархівом Одеської області, та стаття І. Крип'якевича "Полуднева Україна в часи Богдана Хмельницького". У розділі "Хроніка" часопису "Україна" (орган Історичної секції ВУАН. - Т.П.), де систематично вміщувались короткі звіти про роботу історичних установ, зокрема й порайонних комісій, також зазначено перелік розвідок переданої до друку першої частини тому. До другої частини збірника мали увійти позвідки з історії нового заселення Полудневої України, розвиток комунікаційних зв'язків, культури, освіти. Як свідчать документи, ця частина "Полудневої України" теж була підготовлена і здана до видавництва 1930 р. (спр. 3997, 3998). Серед авторів збірника були дослідники з Києва, велика група відомих одеських краєзнавців, учені з Кам'янця-Подільського, Зінов'євська (Кіровограда) та навіть Львова.

Документи свідчать, що до збірника не увійшли статті М. Болтенка "Культурні зв'язки Причорноморського степу з Середземномор'ям у II тис. до н.е.", П. Матвієвського "Колонізація Степової України у XVIII ст.", К. Гуслистого "Пікінерські заворушення на Катеринославщині", І. Халіпи "Колонізація Бердянщини", розвідки В. Грекова, В. Лазурського, М. Слабченка, І. Соколова та ін. (спр. 15301, 15302, 15316, 15317). Це сталося як через особливості відбору статей до збірника, так і непорозуміння з видавництвами, що відбилося на його змісті. Надзвичайно цікавим у цьому плані є листування майбутніх авторів з Історичною секцією, Комісією Полудневої України, редакцією часопису "Україна", яка займалася фінансовою стороною цього видання, та видавництвом збірника й окремими співробітниками з приводу вміщення в ньому своїх розвідок, одержання "коректур" тощо (спр. 15300-15316).

Увазі читачів пропонується добірка листів авторів "Полудневої України" та зміст збірника за матеріалами, що зберігаються у ф. Х Інституту рукопису НБУВ. Документи подаються в дещо скороченому вигляді, з вилученням несуттєвої та повторюваної інформації. Місця скорочень позначені трикрапкою.

¹ Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ - НКВД. Трагічне десятиліття: 1924-1934. - К., 1996 - С. 133.

² ІР НБУВ, ф. Х, спр. 4001, арк. 2.

³ Там само, ф.1, спр. 26307, арк. 7-8.

⁴ Там само, 26308, арк. 1, 1 зв.

⁵ Там само, ф. X, спр. 2380, арк. 66.

⁶ Там само, арк. 66 зв.

⁷ Київ та його околиця в історії і пам'ятках // Записки Українського наукового товариства в Києві. - Т.22. - К., ДВУ. - 1926; Чернігів і Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріали // Записки Українського наукового товариства в Києві. - Т. -23. - К.,1928.

⁸ ІР НБУВ, ф.Х, спр.4485, арк.3.

⁹ Україна. - 1928. - Кн. 4(29). - С. 169.

¹⁰ Там само.

¹¹ ІР НБУВ, ф. X, спр. 4001, арк. 1-2.

¹² Див: Заруба В.М. Постаті. - Дніпропетровськ,1993. - С.76.

¹³ Сохань П.С., Ульяновський В.І., Кіржаєв С.М. М.С. Грушевський і Academia.- К., 1993.- С. 296-313; Малинова Г.Л., Сапожников И.В. А. А. Рябинин-Скляревский. Матеріали к биографии. - Одесса, 2000. - С. 83-178; Ричка В. М., Горішній П. А. Неопублікована стаття Івана Крип'якевича "Полуднева Україна в часи Богдана Хмельницько" // Український археографічний щорічник. - Вип. 2. - Т. 5. - К., 1993. - С. 280-305.

¹⁴ Україна. - 1929. - Вересень (кн. 36). - С. 168.

№ 1

Лист М. Болтенка з Одеси до К. Копержинського

14 лютого 1929 р.

Вельмишановний Кость Олександровичу!

Вважаю за свій обов'язок прохати у Вас, як і в редакції збірника "Полудневої України", пробачення за те, що так затримався зі статтями, що я Вам обіцяв дати їх для друку. Хворість, з одного боку, і одержання низки нових матеріалів, серед яких "Ephemeris Dasogotana", де є докладні відомості про румунські розкопування в Анкермані р. 1919, що уявляють собою продовження наших з Е. [фон] Штермом розкопувань там р. 1912, викликали те, що я тільки сьогодні закінчив свою працю... Мої праці можуть бути в Києві не пізніше 21 лютого. Напишіть, будь-ласка, чи я маю право надіслати свої праці до редакції або я вже спізнився. Звертаюсь до Вас з цим проханням, щоб уникнути зайвого пересилання праць, бо тепер є ще інші можливості друку, яких я не вважаю себе вправі використати, бо гадаю, що те, що я писав для "Степової України", в "Степовій Україні" мусить друкуватися, поки редакція не звільнила мене від моїх обов'язків перед нею.

З правдивою до Вас пошаною, готовий до послуг Михайло Болтенко.

Спр. 15301, арк. 2. Оригінал.

№ 2

Лист Ф. Петруня з Одеси до редакції збірника та Т. Гавриленка

[1929 р.]

На жаль, дістав коректури (без 2-ої частини тексту), повернувшись з експедиції 22 липня, в якій я побував з 15 червня... Я повернуся до Одеси після 15 серпня. Коли б я дістав остаточно виправлений текст, це все ж таки врятувало б справу... Дуже, дуже шкодую, що друкування моєї статті припало на літній період.

Спр. 15307, арк. 11. Оригінал.

№ 3

Лист С. Дложевського з Одеси до С. Шамрая

12 грудня 1929 р.

Вельмишановний Сергіє Вікторовичу!

Надсилаю Вам новий примірник свого рукопису "Ольбія", заново мною перевірений і з деякими додатками. До рукопису додаю: 1) план, без якого статтю погано розуміти і 2) фотознімків, ще нігде не виданих рр. 1927-1929, по використанні прохав би їх мені повернути. Тепер дозволю собі повторити свої бажання:

1. одержати обов'язково авторську коректу,
2. з метою гонорару (приблизно за 1 3/4 др. аркуша) прошу замовити 100 окремих відбитків з обгорткою-палітуркою, замовити "Україну" на 1930 р., а решту гонорару, якщо така буде, надіслати мені при першій можливості;
3. повідомити мене, коли фактично розпочнеться друкування...

...Дуже радий був би ще раз побачити "Ольбію" у надрукованому вигляді, але справа досить затяглася, а здоров'я моє не кращає і я ледве виконую свої службові обов'язки. Прошу листівкою, що для спрощення техніки, підтвердити мені одержання рукопису. Особливу увагу я надаю приміткам. План треба надрукувати обов'язково, фотознімки - в залежності від можливостей.

З глибокою пошаною Ваш С. Дложевський.

Спр. 15294, арк 26. Оригінал.

№ 4

**Лист О. Рябініна-Скляревського з Одеси
до С. Шамрая**

27 січня 1930 р.

Вельмишановний Сергію Вікторовичу !

Обрав Вашу листівку і дуже дякую за пам'ять. Моя стаття про Запорозькі заколоти тепер скінчена. Треба тільки переписати і дещо виправити. Розміром вона коло 3 аркушів. Остаточно тема розроблена за таким планом:

"Запорозькі заколоти та керуюча верства Коша XVIII століття".

Розподіл статті:

- I. Запорозжя XVIII століття (порівнюючи з попереднім XVII віком). Політичні й економічні умови. Зміни, диференціація людності.
- II. Заколоти 1739, 1749, 1756, 1768, 1769, 1770-1774 рр.
- III. Кримська легенда (обвинувачування в нахилу до Криму). Її походження і дійсність.
- IV. Керуюча верства (Хронологія кошових, біографічні відомості до всіх кошових - нові відомості до біографій Малашевичей, Шишацького, Пилипенка, Якіма Ігнатовича, Уса, Козелецького, Лантуха, Калнишевського, старшин - Глоби, Порохні, Косапа, Сухини (батько декабриста), Стягайла та інших).

Я хотів Вам надіслати так в лютому і тепер остаточно обробляю. Коли титул статті, на Вашу думку, чим не відповідає змісту, я згоден змінити його - може для збірника більш подобається "Запорозжці XVIII століття" або "Запорозькі заколоти XVIII століття" або "З історії Запорозжя XVIII століття".

Видання опису Запорозького архіву ЦАУ і досі тримає, дякуючи проекту видань, самі акти. Проте неофіційно відповідають, що буде видано.

Я хотів обмежитися тільки статтею про бунт сіроми 1768 р., але цільність теми про загальні умови його примусила поширити обсяг або написати серію дрібних статей; останнє порушає систему аналізу.

Я сподіваюсь одержати з Берлінського Staatsarchiv'у листування Зельтмана, пруського посла, що був в поході Карла XII на Україну 1708-1709 рр., а з Турецького змагаюсь одержати копії фірманів про затвердження Задунайських кошових (через Асоціацію сходознавства).

В портфелі редакції "України" лишилась ще одна невеличка стаття про Задунайських запорожців (участь в війнах) - будьте ласкаві запитати чи буде вона надрукована взагалі? Теж лежить "Херсонський гурток Русових 1880-х рр." (Ф. Я. Савченко колись писав, що призначено було для збірника "За сто літ", кн. VI).

Коли буде передплата на "Україну" 1930 р., прошу записати мені за рахунок гонорару, бо зайвих грошей не маю. Чомусь ми не обрали "Наукового збірника" за 1929 рік. Чи він ще не вийшов? Я хотів би одержати ще по 3 карбов. за комплект "України" 1926, 1927 та 1928 років, бо маю розпорошені книжки, а не комплекти, але прийдеться відкласти вже до майбутніх гонорарів...

З пошаною О. Рябінін-Скляревський.

Спр. 15308, арк. 12-13.

№ 5

Лист В. Гериновича з Кам'янця-Подільського
до редакції збірника та Т. Гавриленка

15 квітня 1930 р.

Пересилаю статтю "Дністер як торговий шлях", справлену відповідно тим вимогам, які були поставлені редакцією в Вашому письмі від 14 березня 1930 р... Прохаю Вас не відмовити повідомити мене про те, які перспективи для виходу збірника "Полуднева Україна" і коли приблизно можуть бути здані до друку мої статті. Рівно ж прохаю короткою відповіддю про отримання рукопису.

Остаю з пошаною для Вас проф. Вол. Геринович.

Спр. 15309, арк. 14. Оригінал.

№ 6

Лист Є. Загоровського з Одеси до Комісії
Полудневої України

1 червня 1930 р.

Вельмишановний колего!

Повертаючи одночасно з цим листом останню частину коректи моєї статті про "Італійську колонізацію на Причорномор'ї"[,] дозволяю собі просити Вас про задоволення мого прохання відносно відбитків цієї моєї праці. Я просив би за мій рахунок зробити сто примірників відбитків з окремою пагінацією та з окремим титульним аркушем. На цій аркуші я дуже бажав би, щоб[,] крім українського титулу, ще було би зроблено титул італійською мовою...

Сподіваюся, що це прохання не зробить великих труднощів. Як обстоїть справа з тими фотографіями, що мають ілюструвати мою статтю і були надіслані одночасно з нею?

Прошу вибачити за клопоти. Дуже поважаючий Вас Є. Загоровський.

Спр. 15303, арк. 6-7. Оригінал.

№ 7

Лист Є. Загоровського з Одеси до редакції збірника

16 лютого 1931 р.

Дуже буду вдячний редакції за ласкаве повідомлення, в якому стані є друк збірника "Полуднева Україна" (де міститься моя стаття про середньовічні італійські колонії на Чорному морі) та коли можна сподіватися на вихід у світ цього збірника.

Спр. 15311, арк. 16. Оригінал.

№ 8

Інформація про друк збірника "Полуднева Україна"

1930 р.

Друкується збірник Полуднева Україна, що являється продовженням видання серії "Київ та його околиця", "Чернігів і Північне Лівобережжя".

Містить такі статті: акад. П. Тутківський, Передісторична природа Степової України; С. Дложевський, Ольбія; М. Макаренко, Забуті й занехаяні (про дерев'яні вироби скитської доби); Б. Варнеке, Перехід грецьких колоній Чорномор'я під владу римлян та його наслідки; Є. Загоровський, Італійські колонії на Північному Причорномор'ї XIII-XV вв.; Петрунь, Українські степи за ранньої татарської та за литовської доби; Ів. Крип'якевич, Полуднева Україна в часи Хмельниччини; Д. Кравцов, Московські ратні люди на Запоріжжі в кінці XVII в.; Рябінін-Скляревський, Запорізькі заколоти та керуюча верства Коша у 18 столітті; Т. Гавриленко, Історична традиція на колишнім Запоріжжі; К.

Копержинський, Становище театру на Полудневій Україні; В. Геринович, Економічна роль Чорного моря і її значення для політичної кон'юнктури Сходу Європи в другій половині XVIII стор.; О. Варнеке, До історії становлення робітництва в Донбасі в 1 пол. XIX ст. та ін.

Спр. 2235, арк. 1. Оригінал.

№ 9

Зміст збірника "Полуднева Україна"

Акад. Михайло Грушевський (Київ) - Вступне слово.

1. Акад. Павло Тутківський (Київ) - Передісторична природа Степової України	1
2. Сергій Дложевський (Одеса) - Ольбія (хроніка досліджень та їх наслідки).....	7
3. Микола Макаренко (Київ) - Забуті й занехаяні*	
4. Борис Варнеке (Одеса) - Перехід грецьких колоній Чорномор'я під владу римлян та його наслідки.....	66
5. Володимир Пархоменко – Тмуторокань.....	79
6. Володимир Пархоменко - Степовики нашого Півдня X-XIII в.....	89
7. Євген Загоровський (Одеса) - Генуезькі колонії на Північному Причорномор'ї XIII-XV в.....	95
8. Федір Петрунь (Одеса) - Українські степи за ранньої татарської та за литовської доби. Замітки і зауваження.....	150
9. Іван Крип'якевич (Львів) - Полуднева Україна в часи Хмельниччини.....	191
10. Дмитро Кравцов (Київ) - Московські ратні люди на Запоріжжі в кінці XVII в.....	219
11. Олександр Рябінін-Скляревський (Одеса) - Запорізькі заколоти та керуюча верства Коша XVIII в.....	261
12. Др. Володимир Геринович (Кам'янець на Поділлі) - Економічна роль Чорного моря і її значення для політичної кон'юнктури Сходу Європи в 2 пол. XVIII сторіч.....	331
13. Наталя Полонська-Василенко (Київ) - Втікачі в Південній Україні кінця XVIII стол.....	347
14. Тодор Гавриленко (Київ) - Історична традиція на колишнім Запоріжжі.....	366
15. Савва Шевченко (Зінов'ївськ) - Боротьба за торговельні шляхи в колишній Бургардівській паланці.....	430
16. Др. Володимир Геринович (Кам'янець на Поділлі) - Дністер як торговельний шлях від кінця XVIII сторіччя до імперіалістичної війни (Матеріали до географії Дніпровського сточища)	440
17. Олександр Варнеке (Одеса) - До історії становища робітництва в Донецькому басейні в 1 пол. XIX ст.....	463
18. Олександр Варнеке (Одеса)- Поява залізниць у Донбасі.....	471
19. Олександр Покровський (Одеса) - З історії Рішельєвського ліцею.....	510
20. Кость Копержинський (Київ) - Становище театру на Полудневій Україні за урядовими даними (на підставі архівних матеріалів).....	504*
21. Володимир Герасименко - Українська журналістика 1880-1890 рр. в Одесі.....	521
22. Яків Новицький - Острів Хортиця.....	551
23. Антін Синявський (Київ) - До руху населення в Степовій Україні. Міграційні зрушення серед менонітів.....	596
24. Антін Синявський (Київ) - Будівництво Дніпрельстану. Економічні зрушення в Степовій Україні.....	614

Спр. 3998, арк. 6. Оригінал.

* Сторінка не зазначена.

** Так у документі.

№ 10
Лист Секретаря Комісії Степової України
Т. Гавриленка до Президії ВУАН

17 березня 1930 р.

Просимо дати дозвіл на складання другої частини збірника Полудневої України за прикладним списком. Всі матеріали, що друкуються в цьому збірнику, будуть передані на перегляд в аркушах зараз же по завершенні.

Секретар: Гавриленко

Спр. 3997, арк. 3. Оригінал.

№ 11
Зміст другої частини збірника "Полуднева Україна"

1. Д. Кравцов - Московські ратні люди на Запоріжжі в кінці XVII в.
2. О. Рябінін-Склярєвський - Запорізькі заколоти та керуюча верства Коша XVII століття.
3. Н. Василенкова-Полонська - Втікачі в Південній Україні кінця XVIII сторіччя.
4. С. Шевченко - Боротьба за торговельні шляхи на території сучасної Зінов'ївщини.
5. Я. Новицький - Острів Хортиця на Дніпрі. Його природа, історія та старовина.
6. В. Геринович - Економічна роля Чорного моря і її значення для політичної кон'юнктури Сходу Європи в 2 пол. XVIII сторіччя.
7. В. Геринович - Дністрянський торговельний шлях.
8. Т. Гавриленко - Історична традиція на колишнім Запоріжжі.
9. О. Варнеке - До історії становища робітництва в Донбасі у 1 пол. XIX ст.
10. О. Варнеке - Поява залізниць у Донбасі.
11. К. Копержинський - Про театр у Степовій Україні.
12. В. Герасименко - Українська журналістика 80-90 рр. XIX ст. в Одесі.
13. *Спр. 3998, арк. 5. Оригінал.*

* На документі резолюція: "Дозволяється друкувати". Неодмінний секретар ВУАН академік О. Корчак-Чепурківський. 18 березня 1930 р."